

Wstęp

Podstawą i głównym przesłaniem dla podjęcia prezentowanej problematyki stał się stan badań nad współczesnym funkcjonowaniem i rozwojem edukacji polonijnej i polskiej za granicą. Inspiracją była współpraca ze środowiskami polonijnymi oraz obserwacja zmian edukacyjno-wychowawczych, jakie w nich następują. Jednak impulsem do ukazania tych zmian była, zaistniała nagle i w zasadzie niespodziewanie dla całego świata, sytuacja pandemiczna, której wielorakie konsekwencje dla różnych przestrzeni życia paradoksalnie uruchomiły ogromny potencjał i możliwości, również w edukacji polonijnej i polskiej za granicą.

Problematyka edukacji polonijnej i polskiej za granicą jest zagadnieniem bardzo szerokim i wieloaspektowym, które było i jest przedmiotem analiz badaczy i zespołów naukowo-badawczych. Będąc ich efektem publikacje prezentują edukację polonijną i polską za granicą w danym państwie osiedlenia/pobytu Polaków, czy w wybranej szerszej przestrzeni geograficznej poza Polską. Dostępne są również prace zbiorowe przedstawiające sytuację edukacyjno-wychowawczą Polonii i Polaków w różnych częściach świata¹. Są to wartościowe opracowania ukazujące jakże różnorodną sytuację edukacyjno-wychowawczą Polonii i Polaków za granicą w różnych okresach.

Niniejsza praca ma nieco inny charakter. Prezentuje ona dwie odsłony współcześnie realizowanej edukacji polonijnej i polskiej za granicą. Pierwsza z nich przedstawia obecny stan tego typu edukacji ujęty w kilku perspektywach, co pozwala na ocenę i uchwycenie jej różnych możliwości. Jest swego rodzaju przewodnikiem w odkrywaniu i poruszaniu się w obecnej polskiej przestrzeni edukacyjno-wycho-

¹ Patrz m.in.: J. Miąso, *Dzieje oświaty polonijnej w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa 1970; J. Albin, *Główne kierunki rozwoju szkolnictwa polonijnego do II wojny światowej*, [w:] *Kultura skupisk polonijnych*, oprac. nauk. O.S. Czarnik, K. Groniowski, Warszawa 1981, s. 190–227; A.A. Urbanik, J.O. Baylen, *The Development of Polish Cultural-Educational Policy Towards American Polonia, 1918–1935*, „Polish American Studies” 1984, Vol. 41, No. 1 (Spring), s. 5–24; D. Prasałowicz, *Oświata polonijna*, [w:] *Polska emigracja*, cz. 2, pod red. A. Paczkowskiego, B. Puszczewicz, Warszawa 1990, s. 33–42; *Szkolnictwo polonijne w XX wieku. Studia i rozprawy*, pod red. A. Kopruckowniaka, Lublin 1995; A. Bonusiak, *Dzieje polskiego szkolnictwa sobotniego w metropolii chicagowskiej: 1951–1997*, Przemyśl 2001; A. Bonusiak, *Szkolnictwo polskie w Stanach Zjednoczonych Ameryki w latach 1984–2003: analiza funkcjonalno-instytucjonalna*, Rzeszów 2004; *Oświata polonijna na początku XXI wieku. Stan i perspektywy*, pod red. K. Gąsowskiej, M. Mazińskiej-Szumskiej, Kraków 2006; *Szkolnictwo z polskim językiem nauczania w państwach europejskich – stan, problemy i perspektywy*, pod red. T. Lewowickiego, J. Nikitorowicza, A. Szczurek-Boruty, Białystok–Cieszyn–Warszawa 2010; *Młodzież polska na obczyźnie – zadania edukacyjne*, pod red. D. Prasałowicz, J. Kulpińskiej, Kraków 2014.

wawczej za granicą. Druga opisuje niemającą do tej pory miejsca, a więc stanowiącą swego rodzaju fenomen, szeroką współpracę i wymianę doświadczeń pomiędzy środowiskami edukacji polonijnej z całego świata, która zaistniała w wyniku sytuacji pandemicznej. To właśnie ta współpraca i jej efekty stały się inspiracją dla przygotowania niniejszej publikacji.

Celem pracy jest ukazanie środowiskom polonijnym z całego świata współczesnych możliwości oraz dynamiki rozwoju edukacji polskiej za granicą. Jest nim również wykazanie, jak, w jaki sposób wydarzenia związane z pandemią COVID-19, pomimo ogromu związanych z nimi trudności i często dramatycznych konsekwencji, spowodowały potrzebę jednoczenia sił i kreatywnego działania w przestrzeni edukacyjno-wychowawczej, również w edukacji polonijnej i polskiej za granicą.

Obecna kondycja edukacyjno-wychowawcza Polonii i Polaków za granicą wynika z dość znacznej dynamiki, jaką spowodowała najpierw sytuacja polityczna Polski po roku 1989, a następnie wejście Polski do Unii Europejskiej. Przemiany polityczne, jakie miały wówczas miejsce, były przyczyną przede wszystkim likwidacji istniejących dotąd barier, dając tym samym Polakom możliwość swobodnego przemieszczania się. Wiele polskich rodzin zdecydowało wówczas o zmianie swego życia, a w konsekwencji o przeniesieniu się poza granice kraju. Zaistniało zjawisko emigracji czasowej lub stałej. To z kolei spowodowało zwiększenie liczby polskich dzieci i młodzieży, która wraz ze swymi rodzicami znalazła się za granicą i zaczęła realizować tam obowiązek szkolny. Poza nim polskie dzieci i młodzież mieszkająca za granicą mogą uczęszczać do szkół polonijnych czy polskich za granicą działających na zasadach fakultatywnych.

Niniejsza praca, zgłębiając właśnie problematykę możliwości zdobywania wiedzy polskiej i w języku polskim poza granicami kraju, przedstawia edukację polonijną i polską za granicą ujętą w dwóch wymiarach, tj. w perspektywie obecnego stanu i rozwoju edukacji polonijnej i polskiej za granicą oraz w kontekście sytuacji i rozwiązań, jakie pojawiły się w tej formie edukacji w związku z wybuchem na świecie z początkiem roku 2020 pandemii COVID-19. Ta szczególna okoliczność, jaką stała się pandemia, paradoksalnie spowodowała konieczność przyjrzenia się kondycji edukacji polonijnej i polskiej za granicą, a także pokazała możliwości jej rozwoju.

W przygotowaniu prezentowanej publikacji ważne okazało się przede wszystkim zgłębienie i ukazanie procesu legislacyjnego, jaki miał miejsce w polskim ustawodawstwie w związku z dość mocno zintensyfikowanym zjawiskiem migracyjnym Polaków wynikającym głównie z akcesji Polski do Unii Europejskiej. Liczne wyjazdy polskich obywateli za granicę wywołały konieczność zmian i wprowadzania różnego rodzaju rozwiązań w edukacji dzieci i młodzieży polskiej, która wraz z rodzicami migrowała i migruje do innych krajów. W związku z tym w pracy autorka, powołując się na dokumenty legislacyjne, a także raporty, m.in. Ministerstwa Edukacji Narodowej, oraz wszelkie inne dokumenty dotyczące organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich przebywających za granicą, przedstawia dynamikę zmian zwią-

zaną z rozwojem i funkcjonowaniem edukacji polonijnej i polskiej poza granicami kraju. W publikacji wykorzystano ponadto dokumenty, raporty i materiały prezentujące inną niż polska, perspektywę funkcjonowania dzieci i młodzieży polskiej w systemach edukacyjnych krajów osiedlenia. Uzupełnieniem dla tej analizy jest literatura przedmiotu, zarówno polska, jak i międzynarodowa, która pozwoliła na wielokontekstowe i wieloperspektywiczne ukazanie obrazu edukacji polonijnej i polskiej poza granicami kraju.

Mówiąc o edukacji polonijnej i polskiej za granicą, należy odnieść się do dość wyczerpującego językowo, ale obowiązującego obecnie sformułowania *Polonia i Polacy za granicą* oraz będącego jego konsekwencją określenia *edukacja polonijna i polska za granicą*. Wyrażenie „Polonia i Polacy za granicą” jest często krytykowane z racji istniejącego sporu na temat tego, kto jest przedstawicielem Polonii, a kto Polaków za granicą. Polaków mieszkających za granicą nazywa się zwykle *Polonią* lub *diasporą polską*, choć terminy te nie są do końca dookreślone. Polonią nazywa się zarówno Polaków mieszkających za granicą, jak i ich potomków czy osoby poczuwające się do polskiego pochodzenia, lecz urodzone poza Polską. Niemniej termin *Polonia* z przyczyn historycznie uwarunkowanych spotyka się niekiedy z dezaprobatą polskich emigrantów. W związku z tym obok powyższych nazw funkcjonuje oficjalne określenie *Polacy poza granicami kraju*². Współcześnie można też odnieść się do redefinicji Polonii i Polaków za granicą jako wspólnoty³. W niniejszej pracy przyjęto określenie *Polonia i Polacy za granicą* jako środowisko polskiej diaspory zamieszkujące wiele zakątków świata. W konsekwencji autorka używa określeń: *edukacja polonijna i polska poza granicami kraju* lub *polska edukacja instytucjonalna poza granicami kraju*, charakteryzując i precyzując w pracy różnice między nimi.

Publikacja składa się ze wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia, wykazu bibliograficznego oraz załączników. Rozdział 1 zatytułowany *Polska edukacja instytucjonalna poza granicami kraju* dotyczy szeroko rozumianej charakterystyki tego typu edukacji wraz ze wskazaniem i identyfikacją jej rodzajów oraz specyfiki. W części tej przedstawiono również podstawę prawną kształtowania się polskiej edukacji instytucjonalnej poza granicami kraju oraz obecny jej wymiar. Zaprezentowano nauczycieli szkół polonijnych i polskich za granicą, a także warunki i możliwości edukacyjnej aktywności Polonii i Polaków za granicą. Rozdział 2 dotyczy problematyki funkcjonowania polskich placówek edukacyjnych dla dzieci i młodzieży poza granicami kraju w kontekście kształcenia na odległość. W części tej ukazano specyfikę edukacji zdalnej realizowanej w ramach szkół polonijnych i polskich za

² Patrz na ten temat m.in.: A. Kwilecki, *Polonia w Europie*, „Przegląd Zachodni” 1975, nr 5–6; T. Łepkowski, *Emigrant i członek Polonii (wokół pojęć i kategorii)*, [w:] *Mechanizmy polskich migracji zarobkowych*, pod red. C. Bobińskiego, Warszawa 1976.

³ Patrz na ten temat: M. Nowosielski, W. Nowak, „Nowa polityka polonijna” – obszar tworzenia wspólnoty czy przestrzeń gry interesów?, „Problemy Polityki Społecznej” 2017, vol. 37, s. 74–80, http://www.problemy-politykispolecznej.pl/pdf-122749-50974?filename=_Nowa%20polityka.pdf [dostęp: 2.06.2022].

granicą. Zaprezentowano również doświadczenie „stawiania” polonijnej szkoły online, którym podzielili się zespół zarządzający oraz pracownicy Polskiej Szkoły SEN w Dublinie. Rozdział 3 pracy jest swego rodzaju świadectwem aktywności i zaangażowania edukacyjnego środowiska Polonii irlandzkiej w tworzeniu alternatywnych, innowacyjnych, wielowymiarowych rozwiązań w edukacji zdalnej dla szkół polonijnych i polskich za granicą. W części tej ukazano realizację projektu pt. „Polonijna szkoła online”, którego doświadczenie stało się inspiracją dla wielu środowisk polonijnych w innowacyjnych rozwiązaniach w edukacji polonijnej i polskiej za granicą.

Zaprezentowane w pracy analiza i wyniki projektu zredagowano na podstawie raportu przygotowanego przez autorkę, która pełniła w projekcie rolę głównego opiekuna merytorycznego. Raport został przygotowany dla Ministerstwa Edukacji Narodowej. Zrealizowany projekt był pierwszym tego typu przedsięwzięciem, w którym na tak szeroką skalę uczestniczyli nauczyciele polonijni z całego świata.

Autorka celowo przyjęła niestandardową formułę książki, prezentując w niej, obok charakterystyki edukacji polonijnej i polskiej za granicą i jej obecnych możliwości, przykład tego typu edukacji, a także doświadczenia projektowe „Polonijnej szkoły online”. Sytuacja pandemiczna, w jakiej znalazł się cały świat w roku 2020, spowodowała konieczność wprowadzenia wielu zmian w naszym życiu i funkcjonowaniu, kazała wręcz mocno je zweryfikować. Dotyczyło to również przestrzeni edukacyjno-wychowawczej, a z nią edukacji polonijnej. Weryfikacja ta paradoksalnie, tj. obok bardzo trudnego i często bezpośredniego doświadczenia przez wielu trwającej pandemii COVID-19, pociągnęła za sobą konieczność podjęcia zmian w edukacji systemowej, które w wielu przypadkach okazały się niezwykle wartościowe. Książka jest jedną z odsłon tych zmian, ukazuje bowiem ogromną pracę i zaangażowanie wielu specjalistów w proces budowania dobrej edukacji w formule zdalnej. Zapoznanie się z tym przedsięwzięciem pozwala uzyskać bogatą wiedzę na temat organizowania i prowadzenia szkoły polonijnej zarówno w warunkach niestandardowych (jak pandemia), jak również poza nimi. Niniejsza publikacja jest zatem swoistym drogowskazem dla edukacyjnych środowisk polonijnych w atrakcyjnym organizowaniu i realizowaniu edukacji polskiej za granicą.

Podziękowania

Dziękuję Władzom Wydziału Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za sfinansowanie niniejszej publikacji.

Podziękowania kieruję do całego Zespołu Polskiej Szkoły SEN w Dublinie za współpracę oraz gotowość dzielenia się swym doświadczeniem w prowadzeniu placówki.